

Н.І. Романцова

**М. ГРУШЕВСЬКИЙ І КОНФЛІКТ 1911 – 1913 РР.
В НАУКОВОМУ ТОВАРИСТВІ ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА:
ПРОБЛЕМА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ**

У статті досліджено історіографічний аспект питання щодо причин та обставин конфлікту, який розгорівся в НТШ протягом 1911 – 1913 рр. На історіографічній основі з'ясовано роль М. Грушевського, С. Томашівського та інших вчених у цьому конфлікті. Визначено місце зазначених подій в контексті тогочасного галицького політикуму. Історіографічний аналіз надав можливість виявити намагання сучасних українських вчених Л. Винара, І. Гирича, В. Гориня, Я. Дашкевича, О. Романіва та інших істориків-грушевськознавців дати об'єктивну оцінку цієї колізії.

Ключові слова: М. Грушевський, «Наша політика», конфлікт в НТШ, сучасна українська історіографія, історіографічні оцінки.

Суспільно-політична ситуація, яка склалася на західноукраїнських землях напередодні Першої світової війни була складною та суперечливою. І це відбилося на науковому та політичному ґрунті у галицькому суспільному житті, в рамках якого розгорівся конфлікт в НТШ 1911 – 1913 рр. Ці події розкололи наукову громадськість на прибічників М. Грушевського та його опонентів. Вже сучасники, а потім представники діаспорної і сучасної української історіографії дали оцінку, проаналізували вчинки учасників конфлікту. До розробки багатьох питань, які стосувались цієї проблеми, долучились відомі українські вчені Л. Винар, І. Гирич, В. Горинь, Я. Дашкевич, О. Романів та ін.

Українські історики певною мірою звертали увагу на питання щодо історіографії конфлікту 1911 – 1913 рр. в НТШ. Я. Грицак звернув увагу на думку Л. Винара про те, що Михайло Сергійович завжди підписував власним прізвищем публіцистичні статті і за них ніс повну авторську відповідальність, а опозиція «воювала зброєю анонімних статей» [10, с. 320].

І. Верба в узагальнюючому біографічному нарисі, присвяченому М. Грушевському, вказав, що сучасні дослідники надали об'єктивні оцінки подій пов'язаних з конфліктом [20, с. 121]. Н. Халак у своєму дослідженні зазначала, що ряд питань щодо участі С. Томашівського в конфлікті, який мав місце в НТШ у 1913 р., піднімали в публікаціях не тільки сучасні українські дослідники, а й сучасники М. Грушевського та вчені діаспори [19, с. 5]. Проте, досліджувана проблема не мала достатнього історіографічного вивчення, то виникла необхідність проаналізувати її.

Метою статті є історіографічний аналіз наукових праць сучасних українських істориків, присвячених висвітленню питань щодо ролі М. Грушевського в конфлікті 1911 – 1913 рр. в НТШ.

Наприкінці львівського періоду діяльності Михайла Сергійовича (1911 – 1913 рр.) в НТШ виник гострий конфлікт. Проявом цього конфлікту стала суперечка навколо публіцистичної збірки «Наша політика», опублікованої весною 1911 р., в якій М. Грушевський критикував надмірну конформістську політику галицьких громадських діячів по відношенню до австрійської влади [11, с. 26].

Це вилилося в конфлікт вченого з його учнем С. Томашівським, який набув широкого розголосу в наукових колах. У праці останнього висловлювалося некоректне звинувачення на адресу Михайла Сергійовича, який нібито був «у незгоді з методично-

науковими принципами», неправдиво висвітлював політичні питання, вказував на допущені суперечності, вимагав конкретних фактів [18, с. 116, 118, 119].

Науковий аналіз зазначеної проблеми започаткував один з засновників грушевськознавства Л. Винар, який неодноразово звертався до висвітлення цього питання. У першому виданні монографії, присвяченої діяльності М. Грушевського в НТШ, автор проаналізував збірку «Наша політика», яка збурила гостру полеміку. Діаспорний історик зробив висновок, що «можливо ... в деяких випадках Грушевський у надто згущених барвах представляв галицькі справи – але в основі він вірно схопив тодішню дійсність». Л. Винар наголосив, що «галицькі провідники, мабуть, не зрозуміли інтенцій автора «Нашої політики» і замість об'єктивної дискусії висунених питань, зачали разом з опозицією в НТШ нагінку на Грушевського, стараючись усунути його від головства в НТШ, а також, можливо, і позбутися його з Галичини» [3, с. 59]. У більш пізньому виданні автор теж розглянув питання конфлікту в НТШ [4].

У праці, присвяченій М. Грушевському як найвидатнішому історику України, Л. Винар зазначав, що ця суперечка до 1913 р. не була пов'язана з розходженням Михайла Сергійовича та його учнів «в площині історіософічно-ідеологічного осмислення українського історичного процесу» [5, с.124]. Л. Винар опублікував лист В. Липинського до М. Грушевського, зазначивши, що В. Липинський «засудив цю боротьбу» [6, с. 112].

За словами Л. Винара та Є. Пшеничного, сучасники назвали «громом серед ясного неба» публікацію на сторінках львівської газети «Діло» статей невідомого автора з загальною назвою «Наша політика і професор М. Грушевський. Гльосси до брошури проф. М. Грушевського». «Гльосси...», на думку авторів передмови, були «написані гостро, місцями досить дотепно, де-не-де, правда, жовчно і не завжди об'єктивно [7, с. 11]. Вони зазначали, що найлегше було з'ясувати автора цієї публікації. Ним був доцент австрійської історії Львівського університету, учень М. Грушевського Степан Томашівський [7, с. 12]. Є. Пшеничний у окремій розвідці більш детально розглянув питання щодо історії появи брошури «Гльосси...» та її авторства [19, с. 352].

У сучасній українській історіографії ряд істориків присвятили свої праці безпосередньому висвітленню питань конфлікту 1911 – 1913 рр. в НТШ. Н. Бортняк у розвідках, присвячених відносинам М. Грушевського з Степаном Томашівським, на оригінальних джерелах проаналізувала різні аспекти особистих та наукових стосунків вчителя та учня. Дослідниця звернула увагу на те, що С. Томашівський, розглядаючи питання про конфлікт з Михайлом Сергійовичем в НТШ, визнав, що серія анонімних фейлетонів, опублікованих під назвою «Наша політика. Гльосси до брошури проф. Грушевського» була написана ним. Це він підтвердив у своїх свідченнях Вищій державній прокуратурі Відня 28 серпня 1916 р. [2, с. 295.]

В іншій праці Н. Бортняк висловила сумнів щодо авторства С. Томашівського стосовно брошури «Перед загальними зборами» (червень 1913 р.). На думку дослідниці, це питання залишається відкритим, і вона відзначила, що С. Томашівський «далеко не прихильно ставиться до Грушевського у тодішніх подіях» [1, с. 194]. Авторка підкреслила, що «Томашівський після відходу М. Грушевського став фактичним головою товариства (з 1913 р. до початку 1918 р.)» [1, с. 195].

В. Горинь у статті, присвяченій висвітленню конфлікту, який мав місце в НТШ за участю М. Грушевського, розглянув причини цих суперечок і звернув увагу на те, що під час головування Михайла Сергійовича в Товаристві виявилися значні труднощі: «брак підтримки австрійських урядових інстанцій, постійні польські інтриги, цензурні перешкоди в Росії, міжпартійна боротьба в Галичині, яка часто переходила в наукові осередки» [9, с. 143 – 144]. Як зазначив автор розвідки, у 1910-х роках оформився остаточний розрив між М. Грушевським та частиною членів НТШ, іншими членами його керівництва «внаслідок розходження між науковою програмою великого історика і

політикою Української парламентської репрезентації у Відні, Народним комітетом у Львові» [9, с. 144]. Дослідник констатував, що цей розрив став завершенням низки конфліктів у НТШ, що «мали свою довгу тяглість».

Дослідник констатував, що М. Грушевський наголошував лише на політичному аспекті конфлікту і на підтвердження цього навів його лист до Є. Чикаленка (березень 1920 р.). Але автор дослідження переконаний, що в цьому протистоянні «побічними були й соціальні, культурологічні, психологічні, навіть особисті моменти, побутові деталі, що очевидно, мали неабиякий вплив на непорозуміння вченого з галицьким оточенням» [9, с. 144].

Не можна не погодитися з висновками В. Гориня, який вважає, «що з вини галицьких наукових та громадських кіл, особливо політичних лідерів краю, НТШ мусила покинути людина, котра найбільше спричинилась до розвитку Товариства». На підтвердження цих слів, автор навів думку київських членів Товариства, що М. Грушевський зробив «НТШ справжнім огнищем наукової роботи на всім просторі української землі й придбала йому високу репутацію в очах усього вченого світу» [9, с. 149].

О. Романів, аналізуючи конфлікт М. Грушевського в НТШ, зазначив, що видатного історика звинувачували не тільки в дискредитації у своїх публікаціях політики провідних галицьких кіл перед польською і східноукраїнською громадськістю, але й «організаційній, видавничій та фінансовій діяльності М. Грушевського в НТШ». Дослідник констатував, що «більшість з них – це звичайні інсинуації», недоречність яких була розвінчана в брошурі «В обороні правди», випущеній на захист голови НТШ, підготовленій групою його прихильників в грудні 1913 р. [16, с. 85 – 86]. В спеціальній розвідці присвяченій цим подіям автор оцінюючи зауваги М. Грушевського, щодо діяльності і помилок галицької суспільності в «Нашої політиці» звернув увагу на те, що Михайло Сергійович «за всіма ментальними ознаками як «східняк» не долюблював галичан» про що, на думку автора спеціальної статті зазначав Мирон Кордуба. Підсумовуючи дослідник зауважив, що «образи С. Томашівського та його численних галицьких колег зовсім небезпідставні» О. Романів розуміючи, що М. Грушевський без сумніву виходячи з добрих побажань «недооцінює чи навіть спотворює політичні реалії Галичини того часу» [17, с. 286 – 287].

І. Гирич у статті, присвяченій історії політичних та наукових стосунків В. Липинського та М. Грушевського, зазначив, що у конфлікті, який стався під час «звичайних зборів НТШ, на яких М. Грушевського було звинувачено в авторитарних методах керівництва Товариством у надуживанні своїм становищем голови НТШ та інших гріхах, голосом В. Липинського скористався один з організаторів акції професор С. Томашівський». Він, за словами І. Гирича, «представляв галицько-українських консерваторів державницького напрямку і був старим знайомим Вячеслава Казимировича». Попри це, В. Липинський засудив вчинок С. Томашівського й рішучо заперечував форми, в яких ця боротьба велася проти Михайла Сергійовича [8, с. 311].

Автори Історії Академії наук України, розглядаючи конфлікт в НТШ, відзначили, що 9 червня 1913 р. загальні збори прийняли відому постанову про необхідність перегляду статуту товариства, в тому числі в справі наближення строків реорганізації НТШ в Академію наук. Проект статуту мали заслухати загальні збори на грудневому засіданні, «але перебіг подій призвів до конфлікту амбіцій у керівництві НТШ, а зрештою, до розмежування галицьких і російських членів товариства, і у жовтні М. Грушевський зрікся головування і вийшов з НТШ. Отже, «на зборах товариства 27 грудня 1913 р. домінуючою справою був не статут, а справа «Грушевський і опозиція» – конфлікт, який назрівав вже декілька років і який тепер прийшов до свого завершення» [14, с. 12].

Я. Дашкевич, коментуючи ці події, іронічно додав, що Михайло Сергійович «зрадив» Львів для Києва, але через це «його чекала трохи опереткова відплата з боку представників галицького партикуляризму, що влаштували у 1913 р. типово парламентарну обструкцію Грушевському, внаслідок якої він залишив пост голови товариства» [12, с. 99]. Сучасний історик стверджував, що формально М. Грушевський склав повноваження голови НТШ 24 жовтня 1913 року, але залишав він Товариство, у яке уклав 16 років життя, з важким, але спокійним серцем: «будівля НТШ – справжньої фортеці української науки в Східній Галичині – була завершена» [12, с. 101]. В іншій роботі автор відкидав звинувачення М. Грушевського в авторитаризмі [13, с. 58].

Проведений історіографічний аналіз надав можливість з'ясувати інтерес сучасних українських істориків щодо висвітлення розглянутої проблеми. Науковці ретельно проаналізували документи, які стосувалися цієї теми, на новій джерельній базі з'ясували подробиці конфлікту і визначили причини цих подій, розглянули складові цього конфлікту (політичний, методологічний, організаційний аспекти). Майже усі дослідники засудили боротьбу опонентів проти М. Грушевського, хоча деякі дослідники визнавали амбіційність та упередженість великого історика щодо дій галицького політичного істеблшменту. Сучасні українські історики відзначили велику реформаторську роботу М. Грушевського щодо перетворення НТШ на Академію наук, чому заважала опозиція.

Безумовно, що деякі питання залишилися не з'ясованими і мають своє вирішення в подальшому дослідженні важливого питання грушевськознавства.

Список використаної літератури

1. Бортняк Н. Степан Томашівський : до відносин із Михайлом Грушевським / Н. Бортняк // Михайло Грушевський і українська історична наука : матер. наук. конф., присвяч. Михайлові Грушевському. – Львів, 1999. – С. 187 – 195 ; Bortniak N. Stepan Tomashivskiy: do vidnosyn iz Mykhailom Hrushevskym / N. Bortniak // Mykhailo Hrushevskiy i ukrainska istorychna nauka : mater. nauk. konf., prysviach. Mykhailovi Hrushevskomu. – Lviv, 1999. – S. 187 – 195
2. Бортняк Н. Степан Томашівський: до відносин із Михайлом Грушевським / Н. Бортняк // Михайло Грушевський, студії і матеріали : З нагоди 130-річчя від дня народження // Український історик. – 1996. – Т. XXXIII VOL. – С. 291 – 297 ; Bortniak N. Stepan Tomashivskiy: do vidnosyn iz Mykhailom Hrushevskym / N. Bortniak // Mykhailo Hrushevskiy, studii i materialy : Z nahody 130-richchia vid dnia narodzhennia // Ukrainkyi istoryk. – 1996. – Т. XXXIII VOL. – S. 291 – 297
3. Винар Л. Михайло Грушевський і Наукове товариство ім. Тараса Шевченка. 1892 – 1930 / Л. Винар. – Мюнхен : Дніпрова хвиля, 1970. – 111 с. ; Vynar L. Mykhailo Hrushevskiy i Naukove tovarystvo im. Tarasa Shevchenka. 1892 – 1930 / L. Vynar. – Miunkhen : Dniprova khvylia, 1970. – 111 s.
4. Винар Л. Михайло Грушевський і Наукове товариство ім. Т. Шевченка. 1892 – 1934 / Л. Винар. – Нью-Йорк, 2006. – 384 с. ; Vynar L. Mykhailo Hrushevskiy i Naukove tovarystvo im. T. Shevchenka. 1892 – 1934 / L. Vynar. – Niu-York, 2006. – 384 s.
5. Винар Л. Найвидатніший історик України Михайло Грушевський (1866 – 1934) / Л. Винар // Силуети епох. Дмитро Вишневецький, Михайло Грушевський. Історичні розвідки. – Дрогобич : Відродження, 1992. – С. 77 – 167 ; Vynar L. Naivydatsnishyi istoryk Ukrainy Mykhailo Hrushevskiy (1866 – 1934) / L. Vynar // Syluety epokh. Dmytro Vyshnevetskyi, Mykhailo Hrushevskiy. Istorychni rozvidky. – Drohobych : Vidrozhennia, 1992. – S. 77 – 167
6. Винар Л. Недрукований лист В. Липинського до М. Грушевського в справі загальних зборів НТШ в 1913 р. / Л. Винар // Український історик. – 1991. – Ч. 1 – 2. – С.111 – 113; Vynar L. Nedrukovanyi lyst V. Lypynskoho do M. Hrushevskoho v spravi

zahalnykh zboriv NTSh v 1913 r. / L. Vynar // Ukrainskyi istoryk. – 1991. – Ch. 1 – 2. – S. 111–113;

7. Винар Л. Передмова / Л. Винар, Є. Пшеничний // Грушевський М. Наша політика / М. Грушевський. – Нью-Йорк – Дрогобич : Коло, 2003. – С. 6 – 24. – (Грушевськіяна. – Т. 7) ; Vynar L. Peredmovna / L. Vynar, Ye. Pshenychnyi // Hrushevskiyi M. Nasha polityka / M. Hrushevskiyi. – Niu-York – Drohobych : Kolo, 2003. – S. 6 – 24. – (Hrushevskiiiana. – Т. 7)

8. Гирич І. В'ячеслав Липинський і Михайло Грушевський (До історії політичних і наукових стосунків) / І. Гирич // Михайло Грушевський : зб. наук. пр. і матер. Міжнар. ювілейної конф., присвяч. 125-й річниці від дня народж. М. Грушевського. – Львів : НТШ, 1994. – С. 306 – 318 ; Hurych I. Viacheslav Lypynskiyi i Mykhailo Hrushevskiyi (Do istorii politychnykh i naukovykh stosunkiv) / I. Hurych // Mykhailo Hrushevskiyi : zb. nauk. pr. i mater. Mizhnar. yuvileinoi konf., prysviach. 125-y richnytsi vid dnia narodzh. M. Hrushevskoho. – Lviv : NTSh, 1994. – S. 306 – 318

9. Горинь В. Михайло Грушевський і конфлікти в Науковому Товаристві ім. Т. Шевченка / В. Горинь // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 1995. – Вип. 2. – С. 143 – 156 ; Horyn V. Mykhailo Hrushevskiyi i konflikty v Naukovomu Tovarystvi im. T. Shevchenka / V. Horyn // Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist. – 1995. – Vyp. 2. – S. 143 – 156

10. Грицак Я. Конфлікт 1913 року в НТШ : причини і причинки // Український історик. – 1991 – 1992. – № 3 – 4. – С. 319 – 332; Hrytsak Ya. Konflikt 1913 roku v NTSh : prychny i prychnyky // Ukrainskyi istoryk. – 1991 – 1992. – № 3 – 4. – S. 319 – 332

11. Грушевський М. Наша політика / М. Грушевський. – Нью-Йорк – Дрогобич : Коло, 2003. – С. 25 – 112. – (Грушевськіяна. – Т. 7) ; Hrushevskiyi M. Nasha polityka / M. Hrushevskiyi. – Niu-York – Drohobych : Kolo, 2003. – S. 25 – 112. – (Hrushevskiiiana. – Т. 7)

12. Дашкевич Я. Михайло Грушевський – організатор української національної науки / Я. Дашкевич // Михайло Грушевський : зб. наук. праць і матер. Міжнар. ювіл. конф., присвяч. 125-й річниці від дня народж. М. Грушевського. – Львів : НТШ, 1994. – С. 93–102 ; Dashkevych Ya. Mykhailo Hrushevskiyi – orhanizator ukrainskoi natsionalnoi nauky / Ya. Dashkevych // Mykhailo Hrushevskiyi : zb. nauk. prats i mater. Mizhnar. yuvil. konf., prysviach. 125-y richnytsi vid dnia narodzh. M. Hrushevskoho. – Lviv : NTSh, 1994. – S. 93–102

13. Дашкевич Я. Михайло Грушевський і початки організації української науки / Я. Дашкевич // Вісник АН УРСР. – 1991. – №9. – С. 52 – 60 ; Dashkevych Ya. Mykhailo Hrushevskiyi i pochatky orhanizatsii ukrainskoi nauky / Ya. Dashkevych // Visnyk AN URSSR. – 1991. – №9. – S. 52 – 60

14. Історія Академії наук України. 1918 - 1993 / ред. кол. Б. Є. Патон та ін. – Київ : Наук. Думка, 1994. – 318 с. ; Istoriia Akademii nauk Ukrainy. 1918 - 1993 / red. kol. B. Ye. Paton ta in. – Kyiv : Nauk. Dumka, 1994. – 318 s.

15. Пшеничний Є. «...Щадіть цензорського олівця»: до історії появи статті С. Томашівського «Наша політика» / Є. Пшеничний // Український історик. – 1991 – 1992. – № 3 – 4. – С. 352 – 361 ; Pshenychnyi Ye. «...Shchadit tsenzorskoho olivtsia»: do istorii poiavy statti S. Tomashivskoho «Nasha polityka» / Ye. Pshenychnyi // Ukrainskyi istoryk. – 1991 – 1992. – № 3 – 4. – S. 352 – 361

16. Романів О. Михайло Грушевський і його роль у становленні та розвитку української національної науки (Наукове товариство ім. Шевченка у Львові) // Михайло Грушевський : зб. наук. праць і матер. Міжнар. ювіл. конф., присвяч. 125-й річниці від дня народж. М. Грушевського. – Львів : НТШ, 1994. – С. 80 – 93 ; Romaniv O. Mykhailo Hrushevskiyi i yoho rol u stanovlenni ta rozvytku ukrainskoi natsionalnoi nauky (Naukove tovarystvo im. Shevchenka u Lvovi) // Mykhailo Hrushevskiyi : zb. nauk. prats i mater.

Mizhnar. yuvil. konf., prysviach. 125-y richnytsi vid dnia narodzh. M. Hrushevskoho. – Lviv : NTSh, 1994. – S. 80 – 93

17. Романів О. До історії конфлікту Михайла Грушевського з галичанами у 1913 р. / О. Романів // Український історик. – 2004 – 2005. - №3–4. – С. 283 – 290 ; Romaniv O. Do istorii konfliktu Mykhaila Hrushevskoho z halychanamy u 1913 r. / O. Romaniv // Ukrainskyi istoryk. – 2004 – 2005. - №3–4. – S. 283 – 290

18. Томашівський С. Наша політика і професор М. Грушевський. Гльосси до брошури проф. М. Грушевського / С. Томашівський // Грушевський М. Наша політика / М. Грушевський. – Нью-Йорк – Дрогобич : Коло, 2003. – С. 113 –143. – (Грушевськіана. – Т. 7) ; Tomashivskiy S. Nasha polityka i profesor M. Hrushevskiyi. Glossy do broshury prof. M. Hrushevskoho / S. Tomashivskiy // Hrushevskiyi M. Nasha polityka / M. Hrushevskiyi. – Niu-York – Drohobych : Kolo, 2003. – S. 113 –143. – (Hrushevskiiiana. – T. 7)

19. Халак Н. В. Наукова спадщина і громадсько-політична діяльність Степана Томашівського : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00. 06 / Надія Володимирівна Халак; Інститут укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – Київ, 1999. – 20 с. ; Khalak N. V. Naukova spadshchyna i hromadsko-politychna diialnist Stepana Tomashivskoho : avtoref. dys. ... kand. ist. nauk : spets. 07.00. 06 / Nadiia Volodymyrivna Khalak; Instytut ukr. arkheohrafii ta dzhereloznavstva im. M. S. Hrushevskoho NAN Ukrainy. – Kyiv, 1999. – 20 s.

20. Шаповал Ю. Михайло Грушевський / Ю. Шаповал, І. Верба. – Київ : Альтернативи, 2005. – 352 с. ; Shapoval Yu. Mykhailo Hrushevskiyi / Yu. Shapoval, I. Verba. – Kyiv : Alternatyvy, 2005. – 352 s.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2015 р.

N. Romantsova

M. HRUSHEVSKY AND THE DISPUTE IN THE SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY: THE ISSUE IN THE UKRAINIAN CONTEMPORARY HISTORIOGRAFY

In the course of 1911-1913 a conflict that affected the scientific activity of M. Hrushevsky arose in the Shevchenko Scientific Society. On the one hand there was a manifestation of Mykhaylo Hrushevsky's authoritarianism, on the other hand pretentiousness of some of his followers, S. Tomashivsky in particular, showed itself. The historiographic analysis of these aspects concerning the appraisals is of scientific interest since it enables to determine the scientific and political stands of the well-known figures of that time as to the scientific and publicistic activity of M. Hrushevsky.

The article examines the historiography aspect of the issue concerning the dispute arisen in the NTSh in 1911-1913. It determined the role of M. Hrushevsky, S. Tomashivsky and other scientists in the dispute on the historiographic basis. It defined the multi-aspect character of those events within the framework of the Halychyna political elite of the time. The historiographic study enabled to determine the present-day Ukrainian scientists' attempts to give a more sensible appraisal the collision. The article analyzed the issues of the given events covering in the works by L. Vynar, I. Hyrych, V. Horyn', Y. Dashkevych, O. Romaniv and other historians studying M. Hrushevsky's life and activity.

The given historiographic analysis enabled to determine the contemporary Ukrainian historians' interest in the examined problem elucidation. The scientist thoroughly analysed the documents referring the given topic. They clarified the conflict details and determined the causes of those activities on the new source data base and studied the constituents of the conflict (political, methodological and organizational aspects). Nearly all the researchers condemned the opponents struggle against M. Hrushevksy although some of the scientists acknowledged the great historian's ambitiousness and bias as to the activity of Galicia political establishment. The contemporary Ukrainian historians pointed to M. Hrushevsky's

great reformatory activity aimed at transforming the Shevchenko Scientific Society into the Academy of Sciences hindered by the opposition.

Key words: *M. Hrushevsky, "Nasha Polityka" ("Our Politics"), dispute in the NTSh, Ukrainian contemporary historiography, historiographic appraisals.*

РЕЦЕНЗЕНТИ: *Лусак В.Ф.*, д.і.н., проф.; *Чура В.І.*, д.і.н., проф.

УДК 94:314.7(477.62)"1944/1946"(045)

Н.Ф. Шипік

ОБСЯГИ І СТРУКТУРА МІГРАЦІЙ ДО МІСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 1944-1946 РР.

Статтю присвячено виявленню обсягів міграцій до міських поселень Донецької області у 1944-1946 рр. і структури міграційного приросту, передовсім, територіальної і статевовікової. Джерельну базу становлять переважно поточні відомості статистичного управління Сталінської області про механічний рух населення.

Ключові слова: *повоєнні міграції, Донецька область, статево-вікова і територіальна структура міграційного приросту, поточний облік населення.*

Повоєнну міграційну специфіку Донецької області визначали значні людські втрати в містах на тлі високої концентрації життєво важливих для держави підприємств. Це сформувало мету організованих міграцій – поповнення робочої сили для відбудови промислового комплексу, а опосередковано стало головним чинником зростання чисельності городян. Державно-партійне керівництво реалізувало свій традиційний інструментарій розпорядження людськими ресурсами для виконання державних завдань. Завдяки потужним міграціям міське населення до 1950 р. відновило довоєнну чисельність.

У спектрі наукових досліджень радянського часу проблеми міграційного руху населення відносились до небажаних. Вважалося, що переміщення населення при соціалізмі, носить виключно плановий характер, а тому немає ні теоретичної, ні практичної потреби у її вивченні [1, с. 48]. Перші кроки були здійснені демографами лише після перепису 1970 р., до програми якого були внесені спеціальні питання по міграціям. Тоді науковці висунули припущення, що міграційний бум в Донецькій області припав на період до 1959 р., коли завдяки інтенсивним міграціям формувалось її народонаселення. Акцентували на визначній ролі великих промислових вузлів у системі розселення краю [2]. У руслі створення літопису робітничого класу, історики звернули увагу на випереджаючі темпи його зростання на тлі загального приросту населення області. Відмітили важливу роль оргнабору, демобілізації та мобілізації молоді до шкіл ФЗН у справі комплектування робітничих кадрів [3]. Поворотним пунктом у вивченні, став початок перебудови, а згодом проголошення незалежності України. Доступність раніше засекречених архівних матеріалів, в тому числі поточної статистики міграційного руху, створила умови для неупередженого аналізу змін у повоєнному народонаселенні. М.Алферов дійшов висновку, що зростання чисельності населення Донбасу відбувалося головним чином за рахунок керованих зовнішніх міграцій та відповідно механічного приросту. Г.Куромія підкреслив, що повоєнне населення регіону зростало швидше ніж будь-де в Україні. Виявив чимало прикладів різного за характером приїзду мігрантів – прорадянськи ідеалістично налаштованої молоді, авантюристів і навіть членів УПА.